

סודו של מזמור סז - עיון בתוכן המזמור ובמבנהו

- א. מבוא
- ב. אפשרות א' לחלוקת המזמור
- ג. אפשרות ב' לחלוקת המזמור
- ד. ביאור המזמור
- ה. תכלית המזמור
- ו. המזמור כתפילה
- ז. סיכום

א. מבוא

מזמור סז, על אף פסוקיו הספורים, צופן בחובו רעיונות ומסרים בעלי ערך רב ביותר. מנהגים רבים נתפתחו סביב מזמור זה, והם שהפכו אותו למרכזי אף במהלך סדר התפילה (בייחוד אצל בני עדות המזרח). המזמור נאמר מדי יום בתפילת מנחה, ומהדריס לומר אותו בצורה של מנורה בת שבעה קנים¹, שניתן לראותה על גבי לוחות "שויתי" בבתי הכנסת. נוסף על כך, 'זוכה' הוא להיאמר בכל יום מימי ספירת העומר, ואף בתיקון חצות. מעט מאוד נכתב על ייחודיותו של מזמור זה ועל מבנה המנורה שניתן לו, ולקמן נשתדל להתייחס לאשר נכתב עליו.

ננסה לחקור, אם כן, מהו סודו של מזמור זה, ובמה נתייחד להיות כה מרכזי בחלק מן הקהילות. לשם כך נעזר בנייתו הספרותי של הפרק בצורות שונות, נבחן את הקשר בינו לבין מבנה המנורה ועל ידי כך נגלה את חשיבותו של המזמור ואת אשר מעוניין בעל המזמור להעביר לנו.

ב. אפשרות א' לחלוקת המזמור

כל המתבונן במילותיו של המזמור, מגלה כי בנוי הוא על שמונה פסוקים. הפסוק הראשון הוא כותרת, ופסוק ו חוזר על הנאמר בפסוק ד.

¹ ראה איור לקמן בפרק ו.

משום כך נטו מספר מפרשי המקרא אחרוני זמנינו² לומר, כי נחלק המזמור לשלושה חלקים, כאשר פסוקים ד ו-ו הינם כעין פיזמון חוזר, כלומר בצורה זו:

א. למנצח בנגינת מזמור שיר.

ב. -להים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה.

ג. לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך.

ד. יודוך עמים -להים יודוך עמים כלם.

ה. ישמחו וירננו לאמים,

כי תשפט עמים מישר,

ולאמים בארץ תנחם סלה.

ו. יודוך עמים -להים יודוך עמים כלם.

ז. ארץ נתנה יבולה יברכנו -להים -להינו.

ח. יברכנו -להים וייראו אותו כל אפסי ארץ.

מפרשים אלו, מתבססים בחלוקתם אף על המילה "סלה", המופיעה פעמיים במהלך המזמור. המילה "סלה", כידוע, קשורה למבנה המוסיקלי של המזמור והיא מבטאת סיום של תנועה מוסיקלית (יש אשר פרשו זאת כתחליף למילה "לעולם" וכן למילה "לנצח", אך חוקרי זמנינו הוכיחו אחרת³). אלא שיש להקשות עליהם, לכאורה, שכן המילה "סלה" הראשונה במזמורינו כתובה בסוף פסוק ב, בעוד שלפי טענתם יש לסיים את הבית רק בסוף פסוק ג. על כן הסבירו הם, בדוחק, שנעשה הדבר מטעם אחר התלוי בדבר מיוחד המופיע בפסוק ב. הרואה יראה, כי המשורר בפסוק ב רומז לברכת כהנים, המופיעה במקרא, בשינויים קלים אשר נעמוד עליהם בהמשך. על כן רצה המשורר לחתום עניין חשוב זה - במילה אשר תבטא את חשיבותו. אשר על כן, הוסיף בסוף הפסוק את המילה "סלה", אף שהדבר בא על חשבון העובדה שברצונו לסיים את הבית רק בפסוק ג.

אם כן, יוצא לדבריהם כי מחולק המזמור לשלושה בתים - כאשר הבתים הקיצוניים הינם בני שלוש עשרה תיבות ואילו הבית האמצעי - בן אחת עשרה תיבות.

² ביניהם הרש"ר הירש, קאסוטו ור' משה צבי סגל.

³ עיין בדעת מקרא (תהילים ג, ג), הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים.

נושאי הבתים הינם כדלקמן :

הבית הראשון - ברכת ה' לישראל בפן הרוחני.

הבית השני - הנהגת ה' בצדק את העמים כולם.

הבית השלישי - ברכת ה' בפן הגשמי ואהבתו ויראתו על ידי כל העולם.

על כן, פסוק ההודאה הינו הפיזמון החוזר, כיוון שעוסק הוא בהודאות שונות של חלקי ציבור שונים.

אולי ניתן לומר, כי מספר המילים בבית הראשון ובבית השלישי גדול ממספר המילים בבית השני, כיוון שההודאה הראשונה גדולה מן ההודאה השנייה. שכן, בהודאה הראשונה מדובר על חסדי ה' ביחס לעם ישראל כעם הנבחר, מה שאין כן בהודאה השנייה - בה מדובר רק בהשגחת ה' על שאר העמים. ההודאה השלישית הינה על הפן הגשמי, וכוללת היא את כל העולם - על כן אף היא ארוכה כהודאה הראשונה.

דיון בחסרונות וביתרונות שבשיטה זו, ביחס לזו הבאה אחריה - יעשה בשלב מאוחר יותר.

ג. אפשרות ב' לחלוקת המזמור

אפשרות אחרת לחלק את המזמור היא לחלקו לשני חלקים השווים באורכם, כאשר פסוק א הינו כותרת המזמור ופסוק ה הינו הציר המרכזי :

א. למנצח בנגינת מזמור שיר.

ב. -להים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה.

ג. לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך.

ד. יודוך עמים -להים יודוך עמים כלם.

ה. ישמחו וירננו לאמים כי תשפט עמים מישר ולאמים בארץ תנחם סלה.

ו. יודוך עמים -להים יודוך עמים כלם.

ז. ארץ נתנה יבולה יברכנו -להים -להינו.

ח. יברכנו -להים וייראו אותו כל אפסי ארץ.

על פי חלוקה זו ניתן לראות בבירור כי ישנה הקבלה כלפי פנים בין שני חלקי המזמור. ראשית, במספר המילים הזוהה בפסוקים ג - ד לעומת פסוקים ו - ז, המונים שש מילים כל אחד, וכן פסוק ב ופסוק ח - המונים שבע מילים כל אחד. כמו כן, ישנן מילים זהות בשני

החלקים: "ארץ" בפסוק ג ובפסוק ז, צמד המילים "יברכנו - להים", החוזר בפסוק ב ובפסוקים ז - ח, וכן מילות מפתח, החוזרות על עצמן בצורות שונות:

האומות: גוים - פעם אחת (פסוק ג), עמים - חמש פעמים (פסוקים ד, ה, ו), לאמים - פעמיים (פסוק ה). סך כל ההופעות שמונה פעמים.

השירה וההודאה: יודוך - ארבע פעמים (פסוקים ד, ו), ישמחו - פעם אחת (פסוק ה), ירננו - פעם אחת (פסוק ה). סך כל ההופעות שש פעמים.

ד. ביאור המזמור

ענה, ניגש להסביר את המילים הטעונות הסבר, ומספר עניינים שיש לבארם באופן פרטי.

פסוק ב: "להים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה" - כפי שכבר הזכרנו, רמוזה כאן ברכת כהנים. כידוע נזכרו בברכת הכהנים, הכתובה בפרשת נשא, שלוש ברכות (במדבר ו, כד-כו):

יברכך ה' וישמרך.

יאר ה' פניו אליך ויחנך.

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום.

בהתבוננות ראשונית ניתן לגלות שני הבדלים בין הברכה שבתורה לזו שבמזמור. ראשית, בברכת כהנים נוקטת התורה בשם המפורש, בעוד שבמזמורנו בחר המשורר לנקוט בשם -לוהים⁴. כמו כן ניתן למצוא במזמור רמז מפורש לברכות "יברכך", "יאר" ו"ויחנך". יש שמצאו בפסוק זה רמז אף ל"ישא ה' פניו אליך" וכן ל"ישם לך שלום", כיוון שבפסוק מתוארת התופעה שהארץ תתן את יכולה - דבר שיקרה רק בזמן בו יהיה שלום.⁵ ודאי

⁴ על כך עומד, בין השאר, ר' משה אלשיך, בפירושו לפסוק זה.

⁵ ציון עוקשי, במאמרו: "להים יחננו ויברכנו" - עיון במזמור סז בתהלים" (מגדים' טו, חשון ה'תשנ"ב, עמודים 79-83) מצדד באפשרות א' לחלוקת המזמור ומסביר כי ישנה בעיה מוסרית, לכאורה, בכך שנושא ה' פנים לישראל, שהלא אין לפניו משוא פנים. על כן, לטענתו, לא הכניס המחבר משפט זה, בייחוד כשמדובר בשפיטה בצדק ובמשפט. אמנם, קדמה לו הגמרא במסכת ברכות (כ, ב), המציגה זאת: "אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: ריבוננו של עולם, כתוב בתורתך: 'אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד', והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: 'ישא ה' פניו אליך'! אמר להם: וכי לא ישא פנים לישראל?! שכתבתי להם בתורה: 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' -להיך', והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה".

אם כן, תשובתו של הקב"ה על טענה זו הייתה מקובלת בעיני המלאכים, אולם לא בהכרח בעיני אומות העולם - על כן שונה הנוסח במזמורינו.

בעניין ה"שלום" - משמעותו שלימות ואחדותיות, ואף שמילה זו אינה נאמרת במפורש במזמור, זהו הרעיון החוזר במזמור כולו, כפי שיתבאר לקמן על פי האפשרות השניה לחלוקת המזמור, ובניגוד לאפשרות הראשונה.

שישנה משמעות מהותית הרבה יותר לכך שברכה זו שובצה במהלך המזמור ונעמוד על כך בהמשך, ביתר הרחבה.

בצורה חגיגית, מתבטא על פסוק זה בעל "ילקוט שמעוני" (תהלים, רמז תשצב) :

אמר רבי ברכיה: אין הקב"ה מושיע את ישראל במעשיהם, אלא להודיע גבורתו ולהודיע שמו. כן אסף אמר (תהלים עו, ב): "נודע ביהודה - להים, בישראל גדול שמו", ואומר (שם עז, טו): "אתה ה-ל עשה פלא, הודעת בעמים עוזך", ואומר (שם קו, ח): "ויושיעם למען שמו". מהו "להודיע את גבורתו" (שם)? אמר רבי אלעזר: יכול שעובדי אלילים אומרים נושא להם פנים, לא. ולא עוד אלא שמודים לו, שנאמר: "יודוך עמים כלם", למה? שהקב"ה מגלה צדקתן של ישראל, שנאמר (ישעיה סא, יא): "כי כארץ תוציא צמחה, וכגנה זרועיה תצמיח" וגומר, ואומר (שם סב, א): "למען ציון לא אחשה" וגומר, ואומר (שם סב, ב): "וראו גוים צדקך" וגומר. אמר הקב"ה לישראל: בעולם הזה הייתם מתברכים על ידי אחרים, לעתיד לבא אני מברך אתכם מפי, שנאמר: "להים יחננו" וגומר, "יאר פניו אתנו סלה".

בעל הילקוט סובר כי עוסק פסוק ב במזמורנו בתקופה נבואית עתידית של ימות המשיח ואין הוא דן במאורע היסטורי כלשהו.

פסוק ג: בפסוקנו מופיעה המילה "לדעת". ניתן להסביר כי משמעותה הינה בלשון פעילה, כלומר להודיע את שמו של ה' בעולם, וכאשר שמו יתפרסם בארץ, בפני כל הגוים, תהיה התוצאה שירה והודאה של כל העמים בפה מלא, כמתואר בפסוק ד. זאת, כיוון שיחזו בישועתו של הקב"ה ויתמלאו שבח ותהילה - שכן "קִימַת השכינה עושה רושם" (רד"ק), כפי שכתוב (במדבר י, לה): "ויהי בנסע הארץ ויאמר משה קומה ה' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך", וכן במזמור שאחריו (סח, ב): "יקום - להים יפוצו אויביו".

במחצית זו של המזמור נחלקו הדעות האם עוסק חלק זה בברכה הרוחנית ובהתגלות ה' בעולם, אולם החלק השני עוסק בברכה הגשמית⁶, או שמא שני החלקים גם יחד עוסקים בברכה הגשמית, כפי שפירש רש"י: "יאר פניו" - להראות פנים שוחקות לתת טל ומטר". הסבר זה זהה לנבואות הפריחה והשגשוג הגשמיים המופיעים בנביאים⁷.

פסוק ה: פסוק זה, שהינו הציר המרכזי, עוסק בהנהגת ה' במשפט וביושר את הגוים ושאר הלאומים. "מישר" - יושר (לפי הגמול - על פי המצודות דוד), "תנחם" - תנחום.

אף כאן רוצה בעל העקידה לחלק את הפסוק כפי החלוקה הקודמת, לשני חלקים: המחצית הראשונה עוסקת בברכה הרוחנית, וזה עניין "תשפט עמים מישר". במחצית השנייה

⁶ כפי שפירשנו, וכן פירשו בעל "עקידת יצחק" והמלבי"ם.

⁷ יחזקאל (לד, כה-לא); (לו, ח-טו); יואל (ב, יז-יט); (ב, כו-כט).

"תנח"ם פירושו תנהלם לכל צורכיהם הגשמיים. הרד"ק והמאירי טוענים כי עוסק המזמור בקיבוץ גלויות, ושואבים הם את רעיונם מפסוק זה שמשמעותו: 'העמים שיבואו על ידי גוג ומגוג - תשפטם במישור'.

פסוק ו: ישנה פה הודאה, שאיננה רק על שמנהיג הקב"ה רק את ישראל כך שניכרת שהשגחתו עליהם בחסד וברחמים, אלא על העולם כולו, ועל כן באים העמים להללו שנית.

פסוק ז: רובם של הפרשנים מסבירים כי מדובר בברכה הגשמית, נתינת היבול על ידי הארץ. הרד"ק והמלבי"ם מוסיפים, כי כיוון שתאבד הרשעה מן הארץ, תיתן הארץ את יבולה שוב, לאחר שריצתה על כל חטאי האדם. לעומת זאת, המאירי מפרש כי הכוונה בפסוק איננה ליבול הגשמי, אלא להצמחת "יבול ישע וצדקה". כאשר יהיו מעשי בני האדם טובים ויעשו צדק וחסד, יברכנו ה' גם כן - כתוצאה ישירה של מעשינו הטובים, כמבואר בכל התורה והנביאים. מוטיב נוסף החוזר כאן הוא ברכת -לוהים, כיוון שבנוסף על ברכה לכל העמים מתפללים אנו לברכה מיוחדת בהיותנו עם סגולה, נבחר העמים, המקורב ביותר ל"מלך" - ומתוך שהוא -לוהינו הוא גם 'אלוהים' של כל העמים. (במובן הפשוט, בעל הכוחות כולם).

פסוק ח: המזמור חותם ביראת הרוממות של היקום כולו, מפני פחד ה' ומגדולת עוזו. הספורנו אף מרחיק לכת, ומפרש כי תתקיים בנו ברכת "ופרצת ימה וקדמה, וצפנה ונגבה" עד שנגיע לכל קצוות הארץ ("אפסי ארץ"), ונזכה לפרסם אם שם ה' אף שם.

ה. תכלית המזמור

רואים אנו כי המזמור איננו מזמור לאומי כי אם מזמור הכולל את העולם כולו. כמובן, ניתן לסייג את הדברים, ולומר כי מודגש הקשר ההדוק בין הקב"ה לעם ישראל לכל אורך המזמור, כי הוא אשר עומד במרכז ההודאה לה' ואילו העמים מצטרפים אליו. בעניין חשוב זה נתקלנו במזמור מז, הנאמר מספר פעמים בראש השנה, יום המלכת מלכו של עולם, בו ממליכים אנו את הקב"ה עלינו ועל כל העולם כולו.

כעת, ניתן אף לעמוד ביתר בירור על כך שמדובר בתקופה העתידית של ימות המשיח⁸ - תקופה בה יודו כל העמים בסגולתו של עם ישראל ומלכות ה' הבלעדית, כפי אשר פירש לפנינו ישעיה בנבואותיו (ב, ב-ד):

והיה באחרית הימים, נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים, והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית -להי יעקב וירנו מדרכיו ונלכה בארחתיו. כי מציון תצא תורה ודבר ה'

⁸ החיד"א מפרש, כי מדובר על הגאולה העתידה, ואף מוצא לזה רמז לשוני. המילה "ישמחו", בחילוף אותיות, היא "משיחו" - כשיבוא המשיח ישמחו ישראל והלאומים כולם.

מירושלם. ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים, וכתתו חרבותם לאתים
וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.

כן הדבר במיכה (ד, א-ה):

והיה באחרית הימים יהיה הר בית ה' נכון בראש ההרים ונשא הוא מגבעות
ונהרו עליו עמים. והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית -להי
יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם.
ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עַצְמִים עד רחוק וכתתו חרבותיהם
לאַתִּים וחניתותיהם למזמרות לא ישאו גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד
מלחמה. וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד כי פי ה' צב-ות דבר.
כי כל העמים ילכו איש בשם -להיו ואנחנו נלך בשם ה' -להינו לעולם ועד.

אולי זו הסיבה שזכרה ברכת הכהנים במזמורנו, שכן זו מגמת הברכה - שפע טובה מה',
לישראל ולכל העולם.⁹ פיסגת הברכה הינה השלום, השלימות האחדותיות אשר תשרור
בבריאה - בבעלי החיים ובבני האדם. כולם יכירו בה', ויעבדו אותו שכס אחד בלב שלם.

האחריות להגעת עת זו מוטלת בראש ובראשונה על עם ישראל כעם סגולה. בזה עוסק
פסוק ג - חובתנו להודיע את דבר ה' בצדק ובמשפט, כפי שנצטווה אברהם (בראשית יח, יט):
"למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", וכפי
שנצטווה עם ישראל במשימה זו (שמות יט, ו): "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש",
ובייחוד הכהנים, שאינם מעמד אצולה כי אם בעלי אחריות גדולה, ככתוב (מלאכי ב, ז): "כי
שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו", וכך תבוא ישועת ה' לעולם כולו. כאשר יתגלה
לעיני כל חי כי כל שפע טובה המצוי בעולם עובר דרך ישראל, יפרצו אף הם בשירה¹⁰, שבח

⁹ עיון עוד באבות דרבי נתן (נוסחא א, ד, ד"ה 'על העבודה'):

"כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת - העולם מתברך על יושביו וגשמים יורדין בזמן
שנאמר (דברים יא, טו): '-להיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה
ומלקוש... ונתתי עשב בשדך לבהמתך'. ובזמן שאין עבודת בית המקדש קיימת - אין העולם מתברך על
יושביו ואין הגשמים יורדין בזמן, שנאמר (שם): 'השמרו לכם פן יפתה לבבכם' וגומר, 'ועצר את השמים
ולא יהיה מטר'".

כן הדבר אף בדברי הגמרא במסכת יבמות (סג, א):

"כל משפחת האדמה' (בראשית יב, ג) - אפילו משפחות הדרות באדמה, אין מתברכות אלא בשביל
ישראל. 'כל גויי הארץ' (בראשית יח, יח) - אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא, אינן מתברכות
אלא בשביל ישראל".

¹⁰ עניין ההלל שמהללים העמים את ה', כיוון שמיטיב הוא לישראל, מוזכר מספר פעמים נוספות. בתורה,
אחר ששומע יתרו את כל אשר עשה ה' למשה ולישראל - אומר אף הוא בפה מלא (שמות יח, יא):

"עתה ידעתי כי גדול ה' מכל ה-להים".

כן הדבר אף בתהילים (קיו, א-ב):

"הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האַמִּים כי גבר עלינו חסדו".

והודאה לה' יתברך, ואף אלו שהתקוממו נגד ה' - יזכו להשראת שכינתו, ישמחו וירננו (פסוק ה). אם כן, תתקדם הודאתם לדרגה אחרת. אין זו עוד **הכרת טובה** בלבד, אלא **הכרת אמיתתו של הקב"ה** - הדורש טובתם ומשפיע להם מחסדיו, אף שהרשיעו לפניו. מתוך הצמחת יבול ישע וצדקה (כפי שביאר המאירי) והטבת מעשי האדם בעולם, ישפיע ה' טוב ויברך אף את עם ישראל. אז יוכרו פעמי המשיח, תתפשט יראת ה' בארץ ולא יהיה מקום עליו ניתן יהיה לומר (בראשית כ, יא): "אין יראת - להים במקום הזה".

על כן, הדגיש האלשיך בפירושו, כי ברכת הכהנים נאמרה כאן בשם -לוהים ולא בשם המפורש, להורות כי השאיפה הינה להגיע לקץ של ימות המשיח על פי דין, ולא בחסד ורחמים. זאת, כיוון שדבר הנעשה בחסד - דורש תמורה אחריו, כביכול, וממילא לא תמיד מתאים הוא למציאות בה ניתן הוא, כמתנה היוצרת למקבלה תחושת מחויבות להחזיר.

כך היה בגאולה הראשונה ובדור המדבר, ולכן באה גלות לאחריה. אולם הגאולה העתידית תהיה על פי דין, לפי מעשיהם של ישראל, כמופיע בהלכה הראשונה בירושלמי (ברכות ד, ב):

רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה, וראו איילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא: ברבי, **כך היא גאולתן של ישראל - בתחילה קימעה קימעה**, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מאי טעמא? "כי אשב בחשך ה' אור לי" (מיכה ז, ח).

אחר הגאולה לא תהיה חזרה לגלות, חלילה. לכן, מבקשים אנו שימלוך עלינו -לוהים בד"ן (עיי' במזמור מז) - כיוון שהנהגת חסד אינה נצחית. כך הונהג העולם בתחילה, עד שראה ה' שאין העולם מתקיים כך ושיתף את מידת הרחמים - אולם יש לחזור להנהגה הראשונה.

ניתן אף לומר כי -לוהים' הינו שם כללי, ואין הוא שם פרטי המכוון לישראל. זאת, כיוון שפונה המזמור לאנושות כולה והברכה הינה כלל עולמית, מה שאין כן ברכת הכהנים - המתייחדת לעם ישראל לבדו.

כאן המקום לבחון את היחס שיש בין שתי האפשרויות שהוצגו לחלוקת הפרק, ולנסות לראות מי הצליחה להבליט יותר את אשר רצה המשורר להדגיש במזמורנו. כבר ציינו לעיל כי יש שהרחיבו את שיטת החלוקה הראשונה, והציגו את השלכותיה, כציון עוקשי במאמרו ב'מגדים'¹¹, שם מבקש הוא לטעון כי על ידי החלוקה הקודמת ניכרת החלוקה בין ישראל לעמים, ומוצג כאן עימות כלשהו ביניהם. עימות זה, בא לידי ביטוי הן בשם -לוהים' המשתנה בין -"להינו" לבין -"להים" והן בפעלים "יחננו" לעומת "תשפ"ט" (אחרים). כמו כן, מעוניין הוא להבחין במשמעות המילה "ארץ" בביטוי "ארץ נתנה יבולה" לעומת הביטוי "אפסי ארץ" (של העולם כולו). לפיכך, נראה לשיטתו, כי כל מטרת המשורר הייתה להציג את העימות המתמיד שישנו בין ישראל לעמים בכל התקופות.

¹¹ ראה לעיל, הערה מספר 5.

אולם נראה על פי הסברנו, השואב את מקורו מסגנון הכתיבה החגיגי ופעלי השירה המרובים המופיעים במהלך המזמור, כי אין מזמור זה מתאר מציאות שגרתית, נצחית, חס וחלילה, כי אם שאיפה למציאות עליונה הרבה יותר, בה הולכות האומות בכיוון אחד עם ישראל - ללכת ולשורר לקב"ה, מלך העולם. כמובן, כפי אשר אשר כתבנו לעיל, לא לחינם החליט המשורר לשבץ במזמורו זה את ברכת הכהנים הידועה במעלתה, ועל כן אף שינה את לשונה - על מנת שתחול לא רק על ישראל, כפי שיקרה עד אותה התקופה, אלא אף על שאר העמים אשר יבואו לחסות בצל השכינה עם ישראל.

ו. המזמור כתפילה

אם דברינו נכונים עד כה, הרי מעתה נוכל להבין את הסיבה בגללה נהגו במקצת מן הקהילות לאמץ מזמור זה, ולאומרו בכוונה יתירה בכל יום בתפילת המנחה, בתיקון חצות ואף בימי ספירת העומר. זאת, כיוון שכל מטרת הפרק הינה לתאר את המציאות השלימה, עליה מדברים הנביאים לעתיד לבוא, ואלה מצפים כל ישראל ומייחלים. אם כן, מן המתבקש הוא לשבץ מזמור זה בנוסח תיקון חצות ובעת תפילת המנחה¹², המייצגים זמן של עת רצון, בו מבקשים ומבכים את החורבן ומייחלים לישועה העתידית.

התוכן של המזמור, כפי שביארנו, תואם את ימי הספירה, בהם צריך כל אחד מישראל להתעלות ולהתקדם בעבודת ה', מימי חג הפסח - חג הגאולה ממצרים, ארץ התועבה, ועד לימי חג השבועות - חג מתן תורה, חג בו הפכנו לעם אחד, הבנוי על יסודות טהרה וקדושה, מוסר וצדק, חסד ומשפט, אשר יהיו אור לגויים, להמלכת ה' עליהם באחרית הימים.

אולם מלבד זאת, מצאו בעלי הסוד רמז במזמור, המורה על הקשר לימי ספירת העומר.

המונה את מספר המילים במזמור, ללא הכותרת, יגלה כי במזמור ישנן **מט** מילים ובפסוק המרכזי ישנן **מט** אותיות.¹³ על פי תגלית זאת, הקשר הינו פשוט מאוד. קודם קבלת התורה, מזכירים אנו את ברכת כהנים וכל אשר היא מבטאת, כיוון שתפקידנו הוא להפיץ אור לעולם כולו, על מנת שבאחרית הימים ימליכו אף העמים את ה' עליהם.

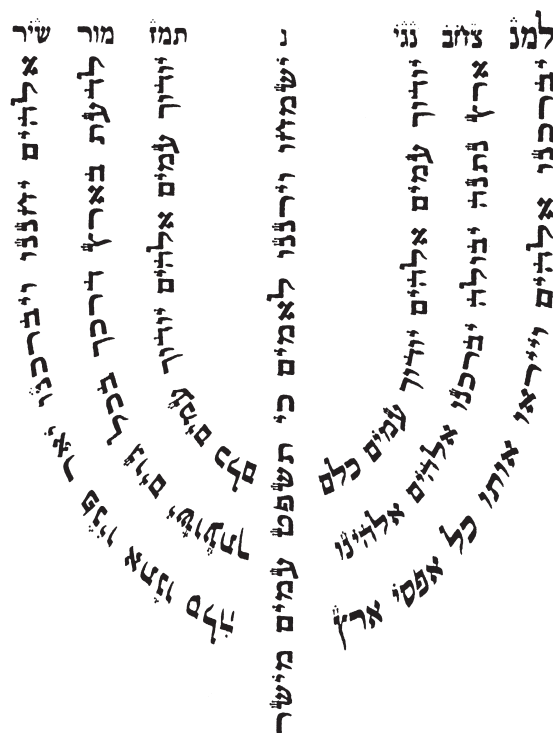
¹² תפילת המנחה נחשבת לתפילה החשובה ביותר במהלך היום ומצאו לכך רמז מאליהו, שבייחוד עם נביאי הבעל, חיכה עד לעת עלות המנחה, ורק אז נתפלל לה' ונענה (מלכים א יח, לו):

"ויהי בעלות המנחה, ויגש אליהו הנביא ויאמר: ה' - להי אברהם יצחק וישראל. היום יִנְדַע כי אתה - להים בישראל ואני עבדך, ובדבריד (קרי: ובדברך) עשיתי את כל הדברים האלה". מתוך כך מסיקה הגמרא במסכת ברכות (ו, ב):

"ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה, שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר וגומר".

¹³ יש לציין כי הדבר תלוי בכתיב מלא וחסר של המילים "תשפט" ו"מישר", בכתב יד לניגוד מופיעה המילה "תשפט" בכתיב מלא. ובכתבי יד אחרים מופיעה כך אף המילה "מישר".

כך ניתן אף להסביר את העובדה שמוזמור הזה נכתב בצורת מנורה בסידורים של בני עדות המזרח.¹⁴ אף כאן נחלקו הדעות בעניין הקנה האמצעי ובסיסו - האם לעשות את הבסיס בן שלוש או ארבע מילים. יש לציין, כי לפי האומר שהבסיס בן ארבע מילים הרי שנותרו בקנה שבע מילים.¹⁵ כמו כן יש שנהגו לפצל את הכותרת, כבזיכים של קני המנורה, ואם כן, כך הוא מראה המנורה:

ולאמים בארץ תנזום סלה

¹⁴ כמו המנורה, שאת נרותיה העלה אהרן הכהן - עליו נאמר (אבות א, יב): "אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה".

¹⁵ עמוס חכם, בספרו "דעת מקרא", מציין כי לדעתו מתאים מבנה זה לשירה בה נוטלים חלק ציבור ושתי מקהלות, בצורה של אמירת המקהלות ועניית הציבור.

אף יעקב בזק, בספרו "צורות ותכנים במזמורי תהילים" (דביר 1984), טוען כי חלק מן המזמורים עוצבו מראש בצורה ציורית זו או אחרת, אולם המעתיקים ויתרו על הצורה הציורית מטעמי חיסכון. מכאן, שישנו קשר הדוק בין צורתו הציורית של המזמור ותוכנו.

בעל העקידה נותן משמעות עמוקה יותר לכך, על פי הפסוק (משלי ג, טז): "אֲרֶךְ יָמִים בִּימִינָה וּבִשְׂמֹאלָה עֶשֶׂר וּכְבוֹד", וכן על פי דרשת הגמרא (בבא בתרא כה, ב): "הרוצה שיחכים - ידרים, ושיעשיר - יצפין". כידוע, בזמן המקרא פנו פניו של האדם לשמש, כיוון שזהו הדבר היחיד שהיה קיים בצורה איתנה למול פניו, ועל כן קדימה - משמעותו בתנ"ך מזרח, ימין - דרום, ואילו שמאל - צפון. לפיכך, דורש הוא את הצד הימני של המנורה, המייצג את הצד הדרומי, כעוסק בחסד רוחני ואילו החלק השמאלי, המייצג את החלק הצפוני, כעוסק בהצלחה הגשמית ובהשגחת ה' בעניין הגשמים וכדומה.

ז. סיכום

מגלים אנו כי מזמור סז, אשר חלקנו רגילים לאומרו בכל יום, הינו מזמור בעל ערך חשוב ביותר, הפונה לעולם כולו. המזמור מתאר את היחס אשר ישורר בין ישראל לעמים באחרית הימים, אז יכירו כולם כי ה' הוא מלך המלכים וישוררו לו, ומתוך כך תשרה הברכה בנו ובכל האומות. זו הסיבה שהניעה את מחברי נוסח התפילה להכניס את המזמור בזמנים בהם ישנה ציפייה לגאולה ולבנין המקדש, ובעת תפילה לישועה ממרום. מבנה המנורה הוא שחילק את המזמור בצורה הנכונה, ובעזרתו חשפנו תובנות יקרות אשר ביקש בעל המזמור להעביר לנו.